

Fredsarbete i krigstider?

Redan innan Ryssland i våras anföll Ukraina i stor skala hade fredsorganisationerna i Finland ordnat demonstrationer mot en militär eskalering av konflikten och mot att Ryssland skulle gå över gränsen med trupper. Man vädjade om förhandlingar, om att spara liv. Men inte var de ju så stora, demonstrationerna. Frågan kändes inte så aktuell för de stora finländska folkmassorna då, innan pansarvagnarna rullade över gränserna, innan de första bomberna föll, före flyktingströmmarna. Det är freds rörelsen van vid.

De flesta fredsaktiva hade, liksom militärerna, varit mycket medvetna om det krig som pågått i östra Ukraina i över sju år, inte så värst långt ifrån

Finland. Den olagliga annekteringen av Krim var redan ett öppet sår i relationerna mellan Ryssland och EU, och orsak till alla de ekonomiska sanktioner som varit i kraft i årtal och haft rätt stora följder för finländsk handel och ekonomi.

Enskilda aktivister försökte få Finland och omvärlden att göra något, att aktivera sig för befolkningen i östra Ukraina, men med svag genklang. Trots att även finländare varit OSSE-observatörer och rapporterat om "icke-kriget" i Ukraina.

Den ryska regimen hade flera gånger under åren deklarerat att den uppfattat Ukrainas västorientering som ett icke acceptabelt hot. Det hör alltså snarare till den militära propaganda-retoriken än

till verkligheten att säga att ”allt förändrades i och med 24 februari 2022” i förhållandet mellan Ryssland och omvärlden, och att det militära anfallet kom ”som en blixtr från klar himmel”. Även om det är svårt att förstå vad Ryssland skulle kunna ha att vinna på kriget eller dess eskalering.

När trupperna väl gick över gränsen tog fredsrörelsen fram samma banderoller och skyltar som man låtit trycka upp redan flera år tidigare, när situationen varit spänd och man varit rädd för ett öppet ryskt anfall, och liksom så många gånger tidigare protesterade man vid ryska ambassaden på Fabriks-gatan i Helsingfors.

Men kan man vara i pacifist i krigstid? Kan man välja fred och icke-våld när den andra parten väljer krig och våld och inte nöjer sig med enbart styrkedemonstrationer? Detta är frågor som fredsaaktiva får. Hur ska man vara fredsaaktiv i en situation som den i Ukraina, när kriget eskalerat till våld i massiv skala mot civila och förstörande av infrastruktur, när ett land hotar ett annat lands självständighet?

Självförsvaret och icke-våldsprincipen

FN-stadgan utgår från att alla folk och nationer har rätt till självförsvaret, och när ett land blir anfallet av en militär makt på sitt eget territorium, är det ju ganska klart att försvaret är berättigat. Men det som pacifister önskar är att detta kunde göras också med icke-våldsmetoder, genom socialt motstånd. Den metoden prövas sällan. Den genuina pacifisten hävdar att rätten till liv och förbudet mot att använda våld mot en annan levande människa är en så stark princip att den inte får åsidosättas för att försvara en statsgräns – för en del väger kanske inte ens självständigheten tyngre än icke-våldsprincipen. Krigsnyheterna och de visa sakkunniga i rutan ger bilden att allting står och faller med den militära förmågan, medan förhållandevis lite uppmärksamhet ges allt det andra, icke-militära som upprätthåller samhället – också i kristider. Det militära blir symbolen för överlevnaden.

Rätten att vägra vapen, och att vägra döda, hör till de så kallade åsikts- och samvetsfrihetsfrågorna bland de mänskliga rättigheterna, och har precisrats av bland andra FN:s kommitté för mänskliga rättigheter. Kommittén drar slutsatsen att artikel 18

stödjer rätten att vägra militärtjänst av samvetsskäl, om kravet att döda allvarligt strider mot ens samvete eller religiösa övertygelse.¹ Så individen – i detta fall medborgare i Ukraina och Ryssland – måste inte alltid följa order, utan kan också besluta vad de tror på, vad deras samvete säger, och göra ett val.

Samtidigt är det klart att krigets utgång inte avgörs av de enskilda medborgarna, utan av den ryska statsledningen som inte är särskilt lyhörd för folkopinionen, eller ens så noga med hur mycket lidande man förorsakar sin egen befolkning. I en stor stat kan man offra människor – det är militarismens andra ansikte, och det har ganska lite med patriotism att göra.

Fredsrelsen försöker stöda vapenvägrarna, pacifisterna och fredsoptionen i Ryssland – och också i Ukraina, trots att det är svårt. Fredsrörelsen är inte brandkåren som kan släcka bränder som redan brinner. Snarare är man den instans som på förhand försöker upplysa om faran med att leka med tändstickor, och om vad man skall göra för att säkra sitt hem mot branden, det vill säga bygga samhället på säkrare grund.

Generellt är inte alla fredsaaktiva dogmatiska pacifister, de flesta godkänner självförsvaret, men de och hela fredsrörelsen arbetar för att förebygga krig genom att montera ner samhällsstrukturer som stöder militarism och som leder till att man löser intressekonflikter med våld. Krig är inte naturkatastrofer utan förorsakas av människorna själva, och de kan därför också undvikas av människan – det är fredsrörelsens tes.

Auktoritära regimer och diktaturer är dock svåra att tackla demokratiskt genom medborgaropinion. Moroten och käppen att få auktoritära regimer att göra rätt kommer, om den kommer, från det internationella samfundets sida. Frågan är: hur bevisa att det är lönsamt att inte använda våld och att inte kriga? Går det genom att påvisa att det politiska och ekonomiska priset man betalar när man bryter mot internationell rätt blir för högt?

Att det internationella samfundet, det vill säga

1 https://www.forb-learning.org/uploads/1/1/3/5/113585003/7_samvetsfrihet.pdf; <https://unic.org/sv/allman-forklaring-om-de-manskliga-rattigheterna/#Artikkel18>

andra stater, är inkonsekventa i sitt agerande, ser mellan fingrarna på brott mot internationell rätt och i alltför liten grad stöder demokrati och människorättsarbete i odemokratiska stater, leder till att många auktoritära ledare tänker att man kan komma undan med vad som helst, att man kan vinna fast man gör orätt. Att en del tillåtits hålla sig med kärnvapen gör inte saken bättre.

Ett aktuellt exempel är Turkiet och dess ledare Erdoğan, som fängslar opposition – verklig såväl som påhittad – och som ser en hel stor folkgrupp i sin stat som fiender. Turkiet anfaller grannländer militärt, precisionsdödar människor med drönarattacker (på eget territorium eller andra länders). Ett av det mera uppmärksammade fallen är den 42-åriga kvinnliga militärledaren Salwa Yusuk som i juli dödades i en turkisk drönarattack på syriskt område. Många i Väst ansåg henne vara en viktig allierad i kriget mot ISIS. Hon är bara ett av offren i attackerna som fortsatt med allt större intensitet.²

Trots det betraktas Turkiet av EU, Nato och Finland som en helt acceptabel förhandlings- och samarbetspart, till och med som en allierad. Fredsrörelsen, fredsaktiva och många andra försöker få världen och den internationella gemenskapen att se att det inte slutar väl om man blundar för detta.

Fallet Ukraina och Ryssland

Borde vi alla ha vetat att ett krig var på kommande? Borde vi ha agerat tidigare, och i så fall hur? Den ryska eskaleringen av kriget är ett stort misslyckande för det europeiska säkerhetssystemet. Problemet är inte att det skulle ha saknats vapen och styrka att strida, men man har misslyckats politiskt. I Väst har man lyssnat och reagerat lamt på Rysslands uttalanden och feltolkat olika tecken när det gällt hur långt Putin är redo att gå. Slående är också hur få försök

till förhandlingar och aktiv diplomati som gjorts för att undvika eskalering till öppet krig. Inte heller nu när vi ser ödeläggelse och mänskligt lidande talar vi, ens retoriskt, särskilt mycket om behovet av eld-upphör och fred, mest om den militära situationen.

Från EU:s sida har man under åren försökt få bukt med korruptionen i Ukraina och man har till exempel försökt hjälpa till med bygga upp rättsväsendet – men när det gäller kriget i östra Ukraina och förhållandet till Ryssland har man inte velat, eller kunnat, göra mycket.

Gällande Ryssland reagerade man inte särskilt starkt på landets roll i Syrienkriget, utan ansåg det främst som normal intressebevakning i Mellan-östern. Gällande stämplantet av medborgarorganisationer som främmande agenter, och de politiska morderna på journalister och oliktänkande, har man mest ryckt på axlarna. Allt detta borde ha fungerat som en varning om att de ryska makthavarna en dag kan bli verkligt farliga, inte bara för sina egna medborgare utan också för omvärlden. Gällande det sistnämnda har kanske också fredsrörelsen trott fel, men fredsaktiva har åtminstone försökt stöda ryska aktivister och medborgarsamhället för att styra utvecklingen åt annat håll. Och, det ska sägas, EU:s politik har inbegripit en del ekonomiska sanktioner.

Hur få slut på kriget? Ryssland måste dra sig ur Ukraina, det är enda vägen, men att få Putin och hans gelikar till samma slutsats är en svår utmaning. Att vinna freden på militär väg är en lång väg, om ens möjlig. Det är lättare att börja ett krig än att avsluta det. Ändå, trots denna katastrof kan inte Europa – och har inte heller råd att – välja militär kapprustning och avskräckningspolitik som sin väg in i framtiden. Istället måste man försöka komma tillbaka till visionen om gemensam säkerhet och byggande av internationellt samarbete som grundar sig på internationell rätt.

LAURA LODENIUS

² <https://www.nbcnews.com/news/female-kurdish-commander-saved-american-lives-killed-turkish-drone-str-rcna40354> ; https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/10/08/the-turkish-drone-war-in-syrian-kurdistan_5999592_4.html ; <https://www.kurdistan24.net/en/story/29703-Turkish-drone-kills-two-near-Derik-SOHR> ; <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/syria-kurd-base-used-by-us-led-coalition-hit-by-turkish-drone/>